

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи

**Використання арт-терапії у соціальній роботі
з особами з інвалідністю**

магістр

(освітній ступінь)

Виконала: здобувач м2 курсу, групи м22СР
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми «Соціальна
педагогіка»

Буханиста   Наталія   Сергіївна

Керівник: к. пед. н., доцентка

Захарова Наталя Миколаївна

Рецензент: докторка пед.н., професорка

Гуренко Ольга Іванівна

2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ	
1.1 Сутність арт-терапії у соціальній роботі.....	5
1.2 Методи арт-терапії у соціальній роботі з особами з інвалідністю..	11
1.3 Особливості використання арт-терапії у соціальній роботі з особами з інвалідністю.....	23
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ	
2.1 Організаційні заходи використання арт-терапії у соціальній роботі з особами з інвалідністю.....	32
2.2. Досвід використання методик арт-терапії в соціальній роботі з особами з інвалідністю (на прикладі Запорізького міського центру соціальних служб).....	42
2.3 Рекомендації щодо підвищення ефективності використання арт-терапії у соціальній роботі з особами з інвалідністю.....	56
Висновки до другого розділу.....	61
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Зміни в українському суспільстві та складне соціально-економічне становище значної частини населення вимагають від соціальних працівників висококваліфікованої освіти та вміння допомогти особи з інвалідністю, які опинилися у складних життєвих обставинах. Одним із сучасних методів роботи в соціальній діяльності є арт-терапія, як сукупність творчих прийомів і операцій, спрямованих на зміну стереотипів поведінки особистості, активізацію внутрішніх ресурсів і підвищення навичок за допомогою різних форм і видів мистецтва.

Сьогодні методи арт-терапії часто використовуються в соціальній роботі з особами з інвалідністю. Соціальні працівники можуть працювати за такими методиками з різними категоріями населення: діти, підлітки, люди з проблемами психічного здоров'я, люди з проблемами інтелектуального розвитку, опорно-рухового апарату, люди похилого віку та інші. Відповідно виникає необхідність ретельного дослідження використання арт-терапії у соціальній роботі з особами з інвалідністю та пошук напрямків її вдосконалення.

Актуальність використання арт-терапії у соціальній роботі з особами з інвалідністю зростає та зумовлює значний інтерес серед науковців, серед них слід виділити: М. Авраменко, О. Вознесенська, О. Деркач, А. Капська Л. Полтороак, Л. Фірсова, Є. Холостова та інші.

Об'єкт дослідження: процес впровадження арт-терапії в соціальній роботі з особами з інвалідністю.

Предмет дослідження: особливості, умови та методики арт-терапії в соціальній роботі з особами з інвалідністю.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати напрямки оптимізації використання арт-терапії у соціальній роботі з особами з інвалідністю.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність арт-терапії у соціальній роботі.
2. Схарактеризувати методи арт-терапії та особливості використання їх у

соціальной роботі з особами з інвалідністю.

3. Проаналізувати досвід використання арт-терапії в роботі з людьми з інвалідністю.

4. Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності використання арт-терапії у соціальной роботі з особами з інвалідністю.

Серед методів дослідження слід виділити наступні: теоретичні: аналіз, порівняння, узагальнення філософської, психологічної, педагогічної літератури (для з'ясування змісту базових понять дослідження); систематизація з метою концептуалізації основних положень дослідження; емпіричні: спостереження, анкетування та бесіди.

Наукова новизна теми полягає у тому, що доопрацьовано, уточнено, здійснено узагальнення теоретичних та практичних аспектів використання арт-терапії у соціальной роботі з особами з інвалідністю.

Практична значення дослідження полягає в можливості використання розроблених шляхів підвищення ефективності арт-терапії у соціальной роботі з особами з інвалідністю іншими соціальними працівниками в Україні.

Структура роботи. Робота включає в себе вступ, два розділи, висновки, викладених на 62 сторінках комп'ютерного тексту, список використаних джерел (29 найменувань). Робота налічує 4 таблиці, 2 додатки.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Таким чином, арт-терапія в соціальній роботі – це лікування мистецтвом, галузь, яка використовує невербальну мову мистецтва для розвитку особистості як засіб контакту з найглибшими аспектами духовного життя людини.

Методи арт-терапії займають важливе місце в професійній діяльності соціальних працівників і відіграють важливу роль у наданні якісної та орієнтованої допомоги на сучасні вимоги та потреби суспільства різним групам осіб з інвалідністю. Використання методів арт-терапії допомагає соціальним працівникам врахувати всі індивідуальні особливості особи з інвалідністю, життєві обставини, в яких перебуває людина, та забезпечити успішний процес впливу на аналіз, розвиток і регуляцію поведінки в процесі соціальної роботи.

Соціальна робота з особами з інвалідністю методами арт-терапії в сучасних умовах розвитку українського суспільства виконує одну з надзвичайно важливих соціальних функцій – забезпечення соціального захисту, підтримки, супроводу, корекції та реабілітації, що забезпечує інтеграцію осіб з інвалідністю в суспільство. Методи арт-терапії є унікальним засобом роботи з особами з інвалідністю, оскільки не вимагає наявності художніх здібностей і навичок. Це також дозволяє особам з інвалідністю самостійно брати участь у суспільному житті та бути членами суспільства. Більшою мірою арт-терапія спрямована на людину, здатну виражати свої емоції, свої внутрішні переживання через будь-яку форму спонтанної творчості.

До організаційних заходів щодо використання арт-терапії в соціальній роботі з людьми з обмеженими можливостями належать: необхідність підготовки приміщень для можливості пересування людей з фізичними обмеженнями; оформлення кабінету в певній колірній палітрі; підготовка необхідних матеріалів тощо.

Запорізький міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – спеціальний заклад, що в межах міста Запоріжжя проводить соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

На базі даного закладу проводилось дослідження. В дослідженні брали участь 10 осіб. Мета дослідження: розглянути напрямки використання арт-терапії у соціальній роботі з особами з інвалідністю.

За результатами дослідження опросника САН бачимо, що особи, які приймали участь в опитуванні мають доволі низькі показники за всіма параметрами. Люди з інвалідністю, які брали участь у дослідженні, мають дуже низькі показники добробуту, пов'язані з незадоволеністю якістю свого життя в умовах тяжкості захворювання та потреби в допомозі, постійному лікуванні медичними засобами. У досліджуваних спостерігаються прояви підвищеної дратівливості, плаксивості, швидкої стомлюваності, зниження працездатності та погіршення настрою, порушення сну з тривожними сновидіннями, головні болі, що в подальшому проявляється у вигляді психічної астенії з низкою ситуативних ускладнень.

Форми роботи з людьми з особливими потребами сприяли інтеграції людини в суспільство. Були обрані такі методи: медитативне малювання; ізотерапія; мандала терапія. Після проведення занять було проведене повторне дослідження стану осіб, що приймали участь в дослідженні.

Отримані дані показали, що розроблена програма з використанням арт-терапії у соціальній роботі з особами з інвалідністю позитивно вплинула на стан людей з обмеженими можливостями, представлені дані свідчать, що значно знизився рівень тривожності, знизився рівень ригідності. Взагалі настроїв та активність осіб з інвалідністю, які приймали участь в дослідженні значно покращився, процес соціалізації відбувся позитивно. Кожний член групи отримав позитивні емоції, поспілкувався з однодумцями, отримав задоволення від результатів своєї праці тощо.

Для підвищення ефективності використання арт-терапії в соціальній роботі з людьми з інвалідністю рекомендуємо використовувати новітні види арт-терапії, серед яких слід виділити наступні: фелт-терапія; квілінг; walk-and-talk арт-терапія за порою року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Руденко Ю. Ю. Арт-терапія у соціальній роботі. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціальна робота XXI століття в Україні: теорія та практика», [ЦДПУ ім. В. Винниченка]. 2018. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/konferen-2018-2019-arhiv/konferentsii-2018-2019>
3. Бабій І. В. Теорія і практика арт-терапії: навчально-методичний комплекс. Умань, Алмі. 2014. 75 с.
4. Полторак Л.Ю. Арт-терапія в соціальній роботі : навч. посібник. Херсон: ФОП Грінь Д. С., 2014. 152 с.
5. Хіля А. В., Саранча І. Г. Арт-терапевтичні технології в освітній соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями. Вектор сучасної педагогічної та психологічної науки в Україні та країнах ЄС. 2020. С. 696–691.
6. Полторак Л.Ю. Роль методів арттерапії у професійній діяльності соціальних працівників. Витоки педагогічної майстерності. 2013. №11. С. 261-265.
7. Фірсова Л. С. Арт-терапія у соціально-педагогічній роботі / Л. С. Фірсова // Вісник Черкаського університету: [зб. наук. ст.]. Вип. 144: Серія Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – С. 160–164.
8. Віхляєва Я. Є. Особливості використання методів арт-терапії в соціальній роботі. Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному світі: на межі науки та практики : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. С. 62-64.
9. Василевська О. І., Дворніченко Л. Л. Методи арт-терапії в консультуванні. Теорія і практика сучасної психології. № 1. Т.1. 2019. С. 145 - 149.

10. Садова І. І. Арт-терапія як сучасний метод у системі соціальної роботи педагога з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Актуальні питання корекційної освіти. 2012. Вип. 3. С. 197 - 205.

11. Ревть А., Гук О. Арт-терапія у соціально-реабілітаційній роботі з дітьми з особливими потребами. Молодь і ринок. 2019. № 7. С. 93-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_7_19.

12. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

13. Юрчук Л. Особливості арт-терапії в соціальній інклюзії. Нова педагогічна думка. 2017. №4. С. 1-3.

14. Філь О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання казкотерапії у професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / О. В. Філь. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

15. Докторович М. О., Рурик Г. Л., Хозраткулова І. А. Арт-терапія в діяльності психолога та соціального педагога. Київ: Ред. Загально педагогічних газет, 2017. 104 с.

16. Терлецька Л. Г. Психологія здоров'я: арт-терапевтичні технології: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 128 с.

17. Ленів З. Корекція порушень усного мовлення в дітей старшого дошкільного віку засобами арт-терапії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03. К., 2010. 21 с.

18. Ільченко І.С. Арт-терапія: навчальний посібник для студентів. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. 150 с.

19. Калька Н., Ковальчук З., Одинцова Г. Практикум з арт-терапії : навчально-методичний посібник. Ч. 2. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 148 с.

20. Хіля А.В. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2017. 339 с.

21. Вознесенська О., Сидоркіна М. Арт-терапія у подоланні психічної травми: практичний посібник. Київ : Золоті ворота, 2015. 198 с.
22. Димитрова Л. М., Асянова А. А. Арт-терапія як сучасний метод інтеграції дітей з фізичними обмеженнями у суспільство. Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць. 2011. № 1 (9). С. 118–123.
23. Лазорко О.В. Арт-терапія: методичні рекомендації до виконання практичних та лабораторних робіт для студентів спеціальності «Психологія» денної форми навчання. Луцьк, 2018. 43 с.
24. Садова, І. Арт-терапія як ефективна технологія соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в сучасних умовах. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка ; редкол.: А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп [та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. № 1 (65). С. 270–279.
25. Количева О. Ю. Квілінг як новий напрям арт-терапії в соціальній роботі. Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. 2014. № 1. С. 117-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prcr_2014_1_20.
26. Хіля А.В. Арт-терапія у системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя у дітей та молоді з функціональними обмеженнями: Методичні матеріали. Частина перша. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 252 с.
27. Простір арттерапії: мистецтво відновлення психічного здоров'я в часи війни: матеріали XX Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (31 березня – 2 квітня 2023 р.) / [за наук. ред. О. Л. Вознесенської, Л. О. Подкоритової]. Київ, 2023. 163 с.
28. Рекомендації щодо застосування реабілітаційних методик у роботі центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів : Методичний посібник. 2-е видання, репринтне. Миколаїв: ДК СРДІ, 2016. 408 с.
29. Фількіна Т. Прогулянка з психологом – життєдайний простір арт-терапії. Простір арт-терапії. Збірник наукових праць. 2022. С. 26-30. №1 (31).

URL: [https://lib.iitta.gov.ua/733793/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2022-Issue%2031\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/733793/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2022-Issue%2031(1).pdf)